



QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

IQTIBOS UCHUN

Lola Xalikova Nazarovna, Ashurova
Jasmina Jo'ra qizi. O'zbekistonda olim
ayollarning iqtisodiy tadqiqotlar va
innovatsion rivojlanishdagi o'rni //
«O'zbekiston olim ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan
hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-
amaliy konferensiya materiallari
(Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). –
Nukus, 2026. – B. 118–123. – DOI:
[https://doi.org/10.66073/ReFocus-
Conf/0910018](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910018)



«O'zbekiston olim ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

O'ZBEKISTONDA OLIMA AYOLLARNING IQTISODIY TADQIQOTLAR VA INNOVATSION RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Lola Xalikova Nazarovna

Samarqand iqtisodiyot va servis institute

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ashurova Jasmina Jo'ra qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Iqtisodiyot fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda olim ayollarning iqtisodiy tadqiqotlar va innovatsion rivojlanishdagi ishtiroki rasmiy statistik ma'lumotlar asosida baholangan. Tadqiqotda statistik, dinamik, qiyosiy va tizimli tahlil usullaridan foydalanildi. 2025-yilda ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini bajargan 43,1 ming tadqiqotchining 17,4 ming nafari, ya'ni 40,4 foizi ayollar bo'lgani aniqlandi. Tayanch doktoranturada tahsil olayotgan ayollar soni 2019-yildagi 824 nafardan 2025-yilda 4 859 nafarga yetib, qariyb 5,9 baravar oshgan. 2022–2025-yillarda “Olima ayollar” tanloviga taqdim etilgan 1 612 loyihadan 156 tasi 127,3 mlrd so'm miqdorida moliyalashtirilgan. Tahlil natijasida ilmiy salohiyatning o'sishi bilan tadqiqot natijalarini tijoratlashtirish, korxonalar bilan hamkorlik va iqtisodiy samarani o'lchash o'rtasida uzviy mexanizm zarurligi asoslandi. Ayol olimlar loyihalarini muammo–tadqiqot–tajriba sinovi–tijoratlashtirish–iqtisodiy samara zanjiri asosida boshqarish, natijadorlik ko'rsatkichlarini joriy etish va hududiy innovatsion buyurtmalarni shakllantirish taklif qilindi.

Kalit so'zlar: olim ayollar, iqtisodiy tadqiqot, innovatsion rivojlanish, inson kapitali, ilmiy loyiha, tijoratlashtirish, tadqiqot va ishlanmalar, gender tenglik.

Kirish

Bilimlarga asoslangan iqtisodiyotda ilmiy tadqiqot faqat yangi nazariy bilim yaratish bilan cheklanmaydi. U ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish, mehnat unumdorligini oshirish, raqamli xizmatlarni kengaytirish va boshqaruv qarorlarining sifatini yaxshilashga xizmat qiladigan iqtisodiy resursdir. Shu sababli ilmiy salohiyat tarkibida xotin-qizlarning munosib ishtiroki innovatsion tizimning inklyuzivligi bilan birga, mamlakat mavjud inson kapitalidan to'liq foydalanish darajasini ham ifodalaydi. Ayol tadqiqotchilar sonining ko'payishi iqtisodiy siyosat, bandlik, tadbirkorlik, hududiy rivojlanish, kambag'allikni qisqartirish va xizmatlar sohasi bo'yicha muammolarni turli nuqtayi nazardan o'rganish imkonini kengaytiradi.

O'zbekistonda xotin-qizlarning ilmiy va innovatsion faoliyatini qo'llab-quvvatlash alohida institutsional yo'nalishga aylangan. Prezidentning 2022-yil 7-martdagi PF-87-son Farmonida xotin-qizlarni ilmiy va innovatsion faoliyatga jalb qilish, har yili amaliy innovatsion loyihalar bo'yicha “Olima ayol” tanlovini

o'tkazish hamda tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish va startaplarni moliyalashtirish vazifalari belgilangan [1]. Mazkur yondashuv olimlarni faqat ta'lim va ilmiy kadrlar siyosatining obyekti sifatida emas, iqtisodiy va texnologik yangilanishning faol subyekti sifatida ko'rishga imkon beradi.

Mavzuning dolzarbligi ikki holat bilan belgilanadi. Birinchidan, ayollarning ilmiy kadrlar tarkibidagi ulushi va doktorantura bosqichidagi ishtiroki tez o'smoqda. Ikkinchidan, ushbu miqdoriy o'sishni patent, dasturiy mahsulot, startap, korxonaga joriy etilgan ishlanma, tejalgan xarajat yoki yaratilgan qo'shimcha qiymat kabi o'lchanadigan natijalarga aylantirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Shundan kelib chiqib, tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda olimlarning iqtisodiy tadqiqotlar va innovatsion faoliyatdagi ishtiroki dinamikasini baholash, ularning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir kanallarini aniqlash hamda ilmiy salohiyatdan samarali foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Materiallar va uslublar

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining 2019–2025-yillarga oid ko'rsatkichlari, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Innovatsion rivojlanish agentligi ma'lumotlari, Oila va xotin-qizlar qo'mitasi e'lonlari, Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi hamda Jahon intellektual mulk tashkilotining Global innovatsion indeks ma'lumotlari tashkil etdi [1], [6]. 2026-yilda e'lon qilingan rasmiy ma'lumotlar 2025-yil yakunlarini ifodalagan hollarda ko'rsatkich davri alohida qayd etildi.

Statistik tahlilda ayol tadqiqotchilar ulushi, loyiha tanlovidagi moliyalashtirish darajasi va o'rtacha loyiha qiymati hisoblandi. Dinamik tahlil orqali tayanch doktorant ayollar sonining 2019–2025-yillardagi mutlaq va nisbiy o'zgarishi aniqlandi. Qiyosiy tahlil innovatsion kirish resurslari va natijalari o'rtasidagi tafovutni izohlashda, tizimli yondashuv esa ilmiy salohiyatdan iqtisodiy samaraga olib boruvchi bosqichlarni bir butun mexanizm sifatida shakllantirishda qo'llanildi. Hisob-kitoblarga ko'ra, tayanch doktorant ayollar sonining o'rtacha yillik o'sish sur'ati geometrik o'rtacha usulda 34,4 foizni, moliyalashtirilgan loyihalarning jami talabnomalardagi ulushi 9,7 foizni tashkil etdi.

Natijalar va ularning tahlili

Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotiga ko'ra, 2025-yilda O'zbekistonda ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini bajargan tadqiqotchi-mutaxassislar soni 43,1 ming nafarga yetgan. Bu 2024-yilga nisbatan 9,5 ming nafarga yoki 28,3 foizga ko'pdir. Tadqiqotchilarning 17,4 ming nafari ayollar bo'lib, ularning jami tadqiqotchilardagi ulushi 40,4 foizni tashkil etgan. Shu yili ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga 1 680,6 mlrd so'm yo'naltirilgan; mazkur miqdor 2024-yilga nisbatan 106,5 mlrd so'm yoki 6,8 foizga oshgan [2]. Demak, ilmiy kadrlar soni o'sishi moliyalashtirish sur'atidan tezroq kechgan. Bu holat bir tadqiqotchiga to'g'ri keladigan real resurslar, laboratoriya ta'minoti va loyiha sifatini alohida kuzatish zarurligini ko'rsatadi; biroq mavjud agregat ma'lumotlar asosida individual moliyalashtirish haqida qat'iy xulosa chiqarib bo'lmaydi.

Ilmiy kadrlar zaxirasida ham sezilarli ijobiy dinamika kuzatiladi. Rasmiy SIAT bazasida tayanch doktoranturada tahsil olayotgan ayollar soni 2019-yilda 824

nafar, 2021-yilda 1 355 nafar, 2023-yilda 3 443 nafar va 2025-yilda 4 859 nafar bo'lgani ko'rsatilgan [3]. 2019–2025-yillardagi o'sish 4 035 nafarni yoki 489,7 foizni tashkil etib, ko'rsatkich qariyb 5,9 baravar oshgan. Bundan tashqari, 2025-yil yakunida oliy ta'limdan keyingi ta'limda tahsil olayotgan xotin-qizlar soni 15 926 nafarga, ularning jami izlanuvchilardagi ulushi 47,8 foizga yetgan [4]. Ushbu natija kelgusi yillarda iqtisodiyot fanlari bo'yicha yuqori malakali tadqiqotchilar bazasini kengaytirish imkonini beradi.

1-jadval. Olima ayollarning ilmiy-innovatsion faolligini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlar

Ko'rsatkich	Davr	Natija	Tahliliy mazmun
Ayol tadqiqotchilar	2025	17,4 ming; 40,4%	Ilmiy kadrlarning salmoqli qismi
Tayanch doktorant ayollar	2019–2025	824 dan 4 859 gacha	5,9 baravar o'sish
Oliy ta'limdan keyingi ta'limdagi xotin-qizlar	2025	15 926; 47,8%	Kadrlar zaxirasida deyarli teng ulush
“Olima ayollar” loyiha talabnomalari	2022–2025	1 612 ta	Yuqori ilmiy va innovatsion talab
Moliyalashtirilgan loyihalar	2022–2025	156 ta; 127,3 mlrd so'm	Tanlov darajasi 9,7%; o'rtacha 816 mln so'm

Manba: [2]-[5] ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

“Olima ayollar” tanlovi ilmiy salohiyatni amaliy loyihaga aylantiruvchi muhim moliyaviy institutdir. 2022–2025-yillarda tanlovga 1 612 loyiha talabnomasi taqdim etilib, umumiy qiymati 127,3 mlrd so'm bo'lgan 156 loyiha saralangan va moliyalashtirilgan [4]. Hisob-kitob bo'yicha loyihalarning 9,7 foizi moliyalashtirishga erishgan, bitta loyiha uchun o'rtacha mablag' 816 mln so'mni tashkil etgan. Tanlovning 2026-yilgi e'lonida iqtisodiyot fanlari alohida yo'nalish sifatida belgilangan, loyihalarning yakuniy mahsuloti, natijadorligi va tijoratlashtirish darajasiga talab qo'yilgan [5]. Bu iqtisodchi olim ayollarning hududiy bandlik, xizmatlar samaradorligi, raqamli iqtisodiyot, yashil moliya, tadbirkorlik va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha amaliy yechimlarini davlat buyurtmasi bilan bog'lash imkonini yaratadi.

Olima ayollarning iqtisodiy taraqqiyotga hissasi to'rtta asosiy kanal orqali namoyon bo'ladi. Birinchi kanal – inson kapitali: doktorantura va ilmiy maktablarda ayollar ishtirokining oshishi oliy ta'lim hamda tahliliy tashkilotlar uchun malakali kadrlar taklifini kengaytiradi. Ikkinchi kanal – dalillarga asoslangan iqtisodiy siyosat: ayol tadqiqotchilar uy xo'jaligi daromadlari, norasmiy bandlik, parvarish iqtisodiyoti, ayollar tadbirkorligi va hududiy tengsizlik kabi yetarlicha o'rganilmagan masalalar bo'yicha yangi dalillar yaratadi. Uchinchi kanal – innovatsion mahsulot va xizmat: ilmiy loyiha dasturiy platforma, boshqaruv modeli, metodika yoki texnologik yechimga aylanganda uning iqtisodiy qiymati yuzaga keladi. To'rtinchi kanal – bilimlar diffuziyasi: olim ayollar tayyorlagan talaba,

magistr va doktorantlar orqali ilmiy bilim korxona, davlat idorasi va hududlarga tarqaladi.

Global innovatsion indeksning 2025-yilgi natijalarida O'zbekiston 139 iqtisodiyot orasida 79-o'rinni egallagan. Mamlakat innovatsion resurslar bo'yicha 69-o'rinda, innovatsion natijalar bo'yicha esa 92-o'rinda qayd etilgan [6]. Reytinglar orasidagi 23 pog'onalik tafovut kiritilayotgan resurslarni yakuniy mahsulot, intellektual mulk va bozor natijasiga aylantirish samaradorligini oshirish zarurligini anglatadi. Bu tafovutni faqat ayol olimlar faoliyati bilan izohlash mumkin emas, ammo ularning tez o'sayotgan ilmiy salohiyatini tijoratlashtirish tizimiga to'liq qo'shish innovatsion natijalarni ko'paytiradigan muhim zaxira hisoblanadi.

Muhokama

Tahlil O'zbekistonda olima ayollar uchun ilmiy kadrlar tayyorlash va loyihalarni moliyalashtirish infratuzilmasi shakllanganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, mavjud ochiq ma'lumotlar asosan ishtirokchilar soni, ulush va ajratilgan mablag'ni aks ettiradi. Loyihalar kesimida yaratilgan patentlar, dasturiy mahsulotlar, litsenziya daromadlari, joriy etgan korxonalar soni, xarajat tejalishi, yangi ish o'rinlari va eksportga ta'sir bo'yicha genderga ajratilgan muntazam ochiq ko'rsatkichlar yetarli emas. Natijada ilmiy ishtirokni o'lchash mumkin, ammo uning iqtisodiy qaytimini to'liq baholash qiyinlashadi.

Mazkur muammoni hal etish uchun "ilmiy salohiyat → amaliy loyiha → tajriba sinovi → intellektual mulk → tijoratlashtirish → iqtisodiy samara" zanjiriga asoslangan natijadorlik monitoringi taklif etiladi. Har bir moliyalashtirilgan loyiha uchun boshlang'ich holat, yakuniy mahsulot, joriy etuvchi hamkor, kutilayotgan tejam yoki daromad va loyiha tugaganidan keyingi ikki yillik natija qayd etilishi lozim. Bunda iqtisodiy samarani faqat tushum bilan cheklamasdan, vaqt tejalishi, xizmat sifati, ijtimoiy xarajatlarning kamayishi va hududiy muammoning yechilishi kabi natijalar ham pul va tabiiy ko'rsatkichlarda baholanadi.

Birinchi amaliy taklif – iqtisodiyot yo'nalishidagi olima ayollar uchun hududiy muammolar bankini yaratishdir. Hokimliklar, savdo-sanoat palatasi, banklar va korxonalar o'z muammolarini standart shaklda taqdim etadi; tadqiqotchilar esa ushbu buyurtmalar asosida loyiha ishlab chiqadi.

Ikkinchi taklif – grant baholash mezonlarida ilmiy yangilik bilan bir qatorda joriy etuvchi tashkilotning ishtiroki, ma'lumotlar bazasining mavjudligi va iqtisodiy samara metodikasiga alohida ball berish.

Uchinchi taklif – muvaffaqiyatli loyihalar uchun "ikkinchi bosqich" tijoratlashtirish granti, akseleratsiya va intellektual mulk bo'yicha maslahat mexanizmini joriy etishdir.

To'rtinchi taklif – yosh tadqiqotchilar uchun tajribali olima, iqtisodiyot tarmog'i vakili va ma'lumotlar tahlilchisidan iborat uch tomonlama mentorlik modelini yo'lga qo'yish. Bunday model ilmiy metodologiya, real sektor ehtiyoji va raqamli tahlilni birlashtiradi. Beshinchi taklif – barcha natijalarni hudud, fan yo'nalishi, loyiha turi va tijoratlashtirish bosqichi kesimida ochiq panelda e'lon qilish. Bu mablag'lar samaradorligini kuzatish, muvaffaqiyatli amaliyotlarni ko'paytirish va ayol tadqiqotchilarning iqtisodiy rivojlanishga qo'shgan hissasini

aniqroq namoyon etishga xizmat qiladi. Xizmatlar sohasining innovatsion rivojlanishi raqamli texnologiyalarni joriy etish, xizmatlar sifatini yaxshilash, malakali inson kapitalini shakllantirish va ilmiy ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etish bilan bevosita bog'liq. Husanova va boshqalar [9] xizmatlar sohasida innovatsion yechimlardan foydalanish iqtisodiy samaradorlik, raqobatbardoshlik va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Bu xulosa olimlarning xizmatlar iqtisodiyoti, raqamlashtirish va innovatsion boshqaruv bo'yicha tadqiqotlarini real sektor ehtiyojlari bilan bog'lash zarurligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, Ashurova va Kholiqova [10] bozor mexanizmlari monopoliyalari, tashqi ta'sirlar, ishsizlik, inflyatsiya va daromadlar tengsizligi kabi muammolarni har doim ham mustaqil bartaraf eta olmasligini, shu sababli davlatning iqtisodiy tartibga solish vositalari zarurligini asoslaydi. Mazkur yondashuv olimlarning innovatsion loyihalarini davlat grantlari, hududiy buyurtmalar, soliq rag'batlari va tijoratlashtirish dasturlari orqali qo'llab-quvvatlash bozor va davlat mexanizmlarini uyg'unlashtirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Xulosa va tavsiyalar

O'zbekistonda olimlarning ilmiy salohiyati barqaror kengaymoqda. 2025-yilda ayollar 17,4 ming nafar yoki jami tadqiqotchilarning 40,4 foizini tashkil etdi; tayanch doktorant ayollar soni esa 2019–2025-yillarda qariyb 5,9 baravar oshdi. “Olimlarning ayollar” tanlovi doirasida 156 loyiha 127,3 mlrd so'm bilan moliyalashtirilishi ushbu salohiyatni amaliy innovatsiyaga aylantirish uchun sezilarli institutsional asos yaratilganini ko'rsatadi. Shunga qaramay, keyingi bosqichning asosiy vazifasi ishtirok va mablag' ko'rsatkichlaridan iqtisodiy natijadorlik ko'rsatkichlariga o'tishdan iborat.

Shu maqsadda iqtisodiyot yo'nalishidagi loyihalarni real sektor va hududiy buyurtmalar bilan bog'lash; grantlarda joriy etish va iqtisodiy samara rejasini majburiy mezon qilish; patent, dasturiy mahsulot, joriy etish, tejam, daromad va ish o'rnini ko'rsatkichlarini gender kesimida yuritish; tijoratlashtirishning ikkinchi bosqich moliyalashtirishini kengaytirish; yosh olimlar uchun mentorlik va ma'lumotlar tahlili dasturlarini joriy etish tavsiya etiladi. Ushbu choralar olimlarning iqtisodiy tadqiqotlarini mamlakat innovatsion natijalari, hududiy farovonlik va raqobatbardoshlikning amaliy manbaiga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-son Farmoni, “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. URL: <https://lex.uz/docs/-5899498>
2. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. “O'zbekistonda ilmiy-tadqiqot ishlariga qariyb 1,7 trln so'm mablag' sarflangan”, 2026-yil 8-sentabr. URL: <https://stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-goskomstata/70126-zbekistonda-ilmij-tad-i-ot-ishlariga-arijb-1-7-trln-s-m-mabla-sarflangan-3>
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, SIAT. “Tayanch doktoranturada tahsil olayotgan ayollar soni”, 2009–2025. URL: <https://siat.stat.uz/data/693/?lang=uz>
4. Innovatsion rivojlanish agentligi. “Ilm-fanda xotin-qizlar”, 2025-yil 12-dekabr. URL: <https://gov.uz/oz/innovation/news/view/110188>

5. Oila va xotin-qizlar qo'mitasi. "Olima ayollar" amaliy tadqiqotlar va innovatsion loyihalar tanlovi, 2026-yil 19-mart. URL: <https://gov.uz/oz/wcu/contest/view/144131>
6. World Intellectual Property Organization. Global Innovation Index 2025: Uzbekistan economy profile. Geneva: WIPO, 2025. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/uzbekistan>
7. Food Safety Management in the Hospitality and Tourism Sector: Implications for Tourist Satisfaction, Destination Image, and Economic Performance. (2026). *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 7(1), 566-571. <https://doi.org/10.51699/cajtmf.v7i1.1151>
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 9-martdagi 133-son qarori, "Ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirishning normativ-huquqiy bazasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". URL: <https://lex.uz/docs/-4759202>
9. Nazarovna, H. L., Jora kizi, A. J., & Shavkat kizi, M. M. (2025). Innovative Development of the Service Sector: Problems and Solutions. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 39(1), 91–94. <https://doi.org/10.51699/economics.v39i1.872>
10. Ashurova Jasmina Jo'ra qizi, & Kholiqova Lola Nazarovna. (2026). The Role of Government Economic Regulation in a Market Economy. *American Journal of Economics and Business Management*, 9(6), 226–229. <https://doi.org/10.31150/ajebm.v9i6.5071>